

NOMINATIV BIRLIKLARNING KOMMUNIKATIV-PRAGMATIK TAMOYILLARI (FRANSUZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15169195>

Anarboyeva Irodaxon Oripovna

Andijon davlat chet tillari instituti Roman-german va slavyan tillari fakulteti Fransuz tili nazariyasi va amaliyoti kafedrasida dotsenti, PhD. iroda_an70@mail.ru

Annotatsiya

Ushbu maqolada fransuz va o'zbek tillarida nominativ birliklarning kommunikativ-pragmatik tamoyillari qiyosiy tahlil qilinadi.

Tayanch so'z

kommunikativ-maqсад, pragmatik tamoyillar, nominal birliklar, gender, ijtimoiy maqom...

Аннотация

В данной статье сравниваются коммуникативно-прагматические принципы номинативных единиц французского и узбекского языков.

Ключевые слова

коммуникативная цель, прагматические принципы, именные единицы, пол, социальный статус...

Abstract

This article compares the communicative and pragmatic principles of nominative units of the French and Uzbek languages.

Key words

communicative goal, pragmatic principles, nominal units, gender, social status...

Kommunikativ-pragmatik tamoyillar tilshunoslikda ma'lum bir til birligini qanday kontekstda va qanday maqsadda ishlatilishining tahlilini o'z ichiga oladi. Nominal birliklar til tizimida muhim o'rin tutadi, chunki ular nafaqat predmetlar yoki shaxslarni nomlashda, balki muloqotda ham ma'lum kommunikativ-maqсадlarni amalga oshirishda xizmat qiladi. Fransuz va o'zbek tillarida nominativ birliklarning kommunikativ-pragmatik tamoyillari orasidagi farqlarni o'rganish, tilning kommunikativ xususiyatlarini yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Kommunikativ-pragmatik tamoyillarni nazariy jihatdan tahlil qilish – bu tilning maqsadli va kontekstual o'zgarishini ta'minlovchi muhim komponentlardir. Pragmatika tilning foydalanuvchilari orasidagi muloqotni tashkil etuvchi amaliy jihatlar bilan bog'liq bo'lib, tilshunoslar bu sohani tilni muloqot vositasi sifatida qanday ishlatilishini o'rganishadi. Kommunikativ-pragmatik tamoyillar tilni shakllantirishda va til birligining kontekstga mos ravishda maqsadli ishlatilishida katta ahamiyatga ega.

Nominal birliklar, ya'ni otlar, ularning ishlatilishida faqat grammatik tizimdan emas, balki ularning kommunikativ va pragmatik ahamiyatidan ham foydalaniladi. Har bir ot, ma'lum bir kontekstda, o'zining semantik va pragmatik qiymatini anglatadi. Misol uchun, o'zbek tilida "qiz" va "o'g'il" so'zlari faqat jinsni emas, balki ma'lum bir turdagi individlarni (yosh, rol, mavqe) ham ifodalaydi.

Fransuz tilida nominativ birliklarning kommunikativ-pragmatik tamoyillari. Fransuz tilida nominativ birliklarning kommunikativ-pragmatik tamoyillari ba'zan grammatik jihatlarning yuqori darajadagi farqlanishi bilan ifodalanadi. Bu tilning nutq maqsadlarini amalga oshirishda qanday yo'llar bilan o'zgarishi mumkinligini ko'rsatadi.

Gender va ijtimoiy maqom xususida so'z borganda, fransuz tilida otlar va kasb nomlari rod va ijtimoiy maqomga ko'ra farqlanadi. Masalan, kasb nomlari faqat erkak yoki faqat ayol uchun ishlatilishi mumkin. Shuningdek, "madame" (xonim) va "monsieur" (janob) kabi shakllar ijtimoiy pozitsiyani ifodalaydi. Bu birliklarning ishlatilishi pragmatik maqsadga asoslanadi, ya'ni ma'lum bir kishiga nisbatan hurmat yoki kamtarlik ifodalanadi.

Darhaqiqat, kontekstga bog'liq ishlatilish, fransuz tilida ba'zi nominal birliklar kontekstga qarab o'zgaradi. Misol uchun, "ami" (do'st) so'zi suhbatda do'stlik darajasini yoki suhbatlashayotgan shaxsning statusini ifodalashi mumkin. Bunday pragmatik farqlar tilning kommunikativ imkoniyatlarini kengaytiradi.

O'zbek tilida nominativ birliklarning kommunikativ-pragmatik tamoyillari.

O'zbek tilida grammatik gender mavjud bo'lmasa-da, nominativ birliklar leksik jihatdan rod va kontekstga mos ravishda ishlatiladi. Bu tilda tilshunoslar kommunikativ-pragmatik tamoyillarni ko'proq leksik birliklar va so'zlarning kontekstdagi roliga asoslanib tahlil qiladilar.

Jinsni ifodalovchi leksik birliklar

O'zbek tilida jinsni farqlash uchun faqat leksik birliklar, ya'ni "ota", "ona", "o'g'il", "qiz" kabi so'zlar ishlatiladi. Bu birliklar nafaqat jinsni, balki oila a'zolari, bolalik yoki yoshning turli bosqichlarini ham ifodalaydi. O'zbek tilida bu birliklarning ishlatilishi kommunikativ maqsadga bog'liq bo'lib, ba'zida semantik jihatdan kengroq ahamiyatga ega bo'ladi.

O'zbek tilida nominativ birliklar ko'pincha kontekstga qarab foydalaniladi. Masalan, "o'qituvchi" so'zi erkak yoki ayol bo'lishi mumkin, lekin kontekstda kimga murojaat qilinayotganini aniqlash mumkin. Shuningdek, "o'g'il" va "qiz" so'zlarining ishlatilishi, ularning yoshga, jinsga qarab, har xil pragmatik maqsadlarga xizmat qiladi.

4. Fransuz va o'zbek tillaridagi nominativ birliklarning kommunikativ-pragmatik tamoyillarining qiyosiy tahlili

Jihatlar	Fransuz tili	O'zbek tili
Gender	Ha, grammatik jins (masculin va feminin)	Yo'q leksik jins (ota, ona, qiz, o'g'il)
Kasb nomlari	Faol feminizatsiya jarayoni (ex: médecin → médecin)	Rodda farqlar kontekstga asoslangan (o'qituvchi, shifokor)
Kommunikativ maqsadlar	Ijtimoiy maqom, hurmat, kontekstga bog'liq	Jins, yosh va oila a'zolari ifodalanishi

Fransuz tilida genderning aniq grammatik ifodalanishi kommunikativ tamoyillarni aniqlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbek tilida esa bu farqlar semantik va kontekstual jihatlarga bog'liq bo'lib, tilshunoslar uchun murakkabroq tushuncha yaratadi.

Fransuz va o'zbek tillarida nominativ birliklarning kommunikativ-pragmatik tamoyillari o'rtasida sezilarli farqlar mavjud. Fransuz tilida grammatik rodning mavjudligi va kasb nomlaridagi farqlar muloqotda ijtimoiy maqomni aniq ifodalash imkonini beradi. O'zbek tilida esa rodni farqlash asosan leksik birliklar va kontekst orqali amalga oshiriladi. Bu tahlil tilshunoslar uchun tilning kommunikativ va pragmatik jihatlarini o'rganishda yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Grevisse, M. (2016). Le bon usage. Paris: De Boeck.
2. Tursunov, I. A. (2010). Tilshunoslikka kirish. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
3. Xudoyberganova, D. (2021). Zamonaviy o'zbek tilshunosligi. Toshkent: Fan va texnologiya.
4. Ориповна, АИ, Аширбековна, РГ, Абдурауповна, КС, Дехконовна, ТМ, и Нусратуллаевна, АН (2024). Лингвистические основы семантической аналогии во французском и узбекском языках. Library Progress International , 44 (3), 3543-3572

5. Анарбоева, И. О. (2024). Француз ва ўзбек тилларида корреферент гапларнинг структурал-семантик ва функционал жихатлари. *International Journal of Education, Social Science & Humanities*, 12(4), 692-697.
6. Oripovna, A. I. (2024). The process of metaphorization in different systemic languages. *Ethiopian International Journal of Multidisciplinary Research*, 11(09), 39-40.
7. Анарбоева, И. О. (2025). Гендерные принципы номинативных единиц (на примере французского и узбекского языков). *FARS International Journal of Education, Social Science & Humanities.*, 13(2), 136-139.